

értelmezni (tehát a részvétel szabályai mellett ide tartozik a Kht teljessége, az értékelés megalapozottsága, a figyelembevétel).

A jogi személyek perlési joga a jogképességből fakadóan biztosított. A környezetvédelmi társadalmi szervezetek azonban nem saját jogukat, hanem a társadalom környezeti érdekeit kívánják érvényesíteni. Ez a német (szövetségi) jogfelfogás szerint pusztán egyéni érdekek halmaza, ami a társadalmi szervezet által nem érvényesíthető. Ugyanakkor a tartományok saját hatáskörükben megengedhetik közérdekű kereset (Verbandsklage) indítását, így arra egyes tartományok esetében (Hessen, Berlin, Szárvidék, Hamburg, Alsó-Szászország, Brandenburg, Thüringia, Szászország) lehetőség van.¹¹¹

A szabálytalan eljárás (pl. a Khv hiányossága vagy elmaradása) Németországban csak akkor vezethet a határozat hatályon kívül helyezéséhez, ha a szabálysértés és a meghozott döntés között okozati összefüggés áll fenn.¹¹² A gyakorlatban azonban igen nehéz azt bizonyítani, hogy a hatóság szabályos eljárás mellett más tartalmú határozatot hozott volna.¹¹³ Az eddigi bírói gyakorlatban a Khv elmaradása általában nem vezetett a határozat megsemmisítéséhez.¹¹⁴

Az UVPG nem tartalmaz előírásokat a már engedélyezett létesítményekre. Ez azt jelenti, hogy az utólagos kontrol a szakterületi törvényeknek megfelelően alakul, tényleges felülvizsgálat azonban, amely a Khv prognózisait korrigálná, nincsen. A hatóságok az ellenőrzések keretében bármilyen vizsgálatot elvégezhetnek, melyek eredményétől függően működési feltételeket szabhatnak vagy végső esetben visszavonhatják az engedélyt. Utóbbi helyett azonban a gyakorlatban inkább (a magyar gyakorlathoz hasonlóan) a bírságolás eszközével élnek.¹¹⁵

¹¹¹ RUFFERT, hiv. m., 109.o., KOLTER, hiv. m., 77.o.

¹¹² Ez elvileg kizárt a Genehmigung-típusú engedélyeknél, ld. SCHMIDT-JORTZIG., Edzard, Probleme des Rechtshutzes bei der Umweltverträglichkeitsprüfung in Deutschland, in: CZECHOWSKI, Pawel - HENDLER, Reinhard (Hg): Umweltverträglichkeitsprüfung Landwirtschaft und Umweltschutz, Referate der zweiten „Warschauer Gespräche zum Umweltrecht“ vom 26. Bis 30. September 1994, Boorberg, Stuttgart - München - Hannover - Berlin - Weimar - Dresden, 33.o. De ettől függetlenül azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a Khv eredményének figyelembe vétele nem jelenti azt, hogy a döntéshozó kezét a Khv megkötné. vö.: uo. 34.o.

¹¹³ SCHINK, Die Umweltverträglichkeitsprüfung, 179.o. Olyan értelmezésre is van azonban példa (Müncheni Alkotmánybíróság), mely szerint a bizonyítási teher megfordul: a Khv elmaradása csak akkor nem vezet a határozat semmisségéhez, ha kizárható, hogy az eljárási hiba a döntés tartalmi hibáját eredményezhette. HIEN, Eckart: Die Umweltverträglichkeitsprüfung in der gerichtlichen Praxis, NVwZ 1997/5, 423-424.o.

¹¹⁴ A bírói gyakorlat viszonylagos toleranciájának oka az, hogy a Khv elmaradása (1988 és 1992 között) nem tudatos jogszabálysértés, hanem a jogalkotás mulasztása miatt következett be. HIEN, i. m., 427.o.

¹¹⁵ KOLTER, hiv. mű, 82-83.o.

AZ ELMEBETEGSÉG A RÓMAI JOG FORRÁSAIBAN

GEDEON MAGDOLNA*

Az elmebetegség részvétele a jogéletben mindig külön elbírálás alá esett. A római jog forrásaiban számos esetet, szabályt találunk arra, ha egy jogviszonyban egy elmebeteg vesz részt, milyen különleges elbánásban kell részesíteni.

A leggyakrabban használt kifejezés az elmebetegekre a *furor*, de egyes megnyilvánulási formáira különféle megjelöléseket használnak. Így Cicero¹ szerint az elmebetegség, amit a rómaiak *furor*-nak neveznek, az a görögöknél *μελαγχολία*. Ezzel jelölik azokat is, akiknek a beszámítási képessége harag, félelem vagy fájdalom miatt korlátozott. A *furiosus*-tól meg kell különböztetni az *insanus*-t. Az *insanus* ugyanis betegnek számít, mégis az átlagos kötelességeknek eleget tud tenni, részt tud venni a mindennapi életben. Ez leginkább a mai korlátozottan cselekvőképességű személyek megjelöléséhez hasonlítható.² A *furor* ezzel szemben azokat jelöli, akiknek szellemi képessége teljesen hiányzik. Míg azonban a *furor*-nál előfordulhat, hogy szellemi képességei helyreállnak, az *insanus*-nál nem. Ezen kívül találkozunk még a forrásokban a *mente captis* vagy *demens* kifejezéssel is, ami az *insanus* használatával mutat hasonlóságot. Ezeket a megjelöléseket azonban a forrásokban nem alkalmazzák következetesen.

Abban nincs vita, hogy a *furiosus*-nak nincs cselekvőképessége³, arról azonban már megoszlanak a nézetek, hogy egy ilyen személyt úgy kell-e tekinteni, mint egy távollévőt, vagy nem. Paulus⁴ szerint nem lehet őket azonos módon megítélni, Pomponius⁵ szerint azonban egy elmebetegét úgy kell figyelembe venni, mint egy távollévőt.

* DR. GEDEON MAGDOLNA

doktorandusz
Állam- és Jogtudományi Kar Római Jogi Tanszék
Miskolci Egyetem

3515 Miskolc-Egyetemváros

¹ Cicero: Tusc. III/11.

² PTK 14§ (2) b

³ Pomponius D. 50, 17, 40, pr

⁴ Paulus D. 3, 3, 2, 1

⁵ Paulus D. 50, 17, 124, 1

Ezek után vizsgáljuk meg, milyen főbb szabályokat találunk a római személyi, dologi, öröklési, kötelmi, eljárási és büntetőjogi forrásokban az örültekre.

A személyi jogban a legfontosabb jogintézmény az elmebetegekre vonatkozóan, hogy gondnokot kaptak. Cicero⁶ jóvoltából ezzel kapcsolatban ismerjük a XII tt. rendelkezéseit: *Si furiosus escit, adgnatum gentiliumque in eo pecuniaque eius potestas esto*. A XII tt. ezek szerint a *furor*okat vagyonukkal együtt a legközelebbi rokonok, az *agnat* rokonság és *gens* hatalma alá rendeli. Mint a gyámság, a gondnokság is az öröklés rendjéhez igazodott. Később a *praefectus urbis* vagy a *praetor*, a provinciákban pedig a tartományi helytartó is rendelhetett gondnokot⁷. Ha a *praetor* úgy ítélte meg, hogy a törvényes *curator* alkalmatlan erre a feladatra, mást is kirendelhetett⁸.

Örült apa⁹ és anya¹⁰ a saját fiát kaphatta gondnokul. Az apa végrendeletileg is kinevezhetett gondnokot örült, felserdült fia részére, amit a *paetornak* figyelembe kellett vennie.¹¹ A férj azonban nem lehetett gondnoka örült feleségének.¹²

A *curator furiosi* feladata, eltérően egy méhmagzat vagy egy vagyon gondnokától, nem csupán a vagyon felügyelete, hanem a vagyonnal való gazdálkodás is.¹³

A családjogban is meghatározó jelentőséggel bír az elmebetegség, így a házasság esetében. Az elmebetegek nem köthettek házasságot, ez egy abszolút házassági akadálynak szármított.¹⁴ Ha azonban valaki a házasság fennállása alatt örült meg, fennmaradt a házassága mert már nem volt meg a képessége rá, hogy feladja házassági szándékát.

Ha a feleség lesz elmebeteg és a férje nem válik el tőle, de nem is törődik vele, csak a hozományt akarja eltékozolni, úgy a feleség gondnokának vagy rokonainak jogában áll (ez lehet a magyarázat arra, hogy miért nem lehet a férj elmebeteg felesége gondnoka¹⁵) a bírósághoz fordulni, hogy a férjet a feleségről való gondoskodásra kötelezzék. Ha nyilvánvaló, hogy a férj a hozományt tékozolja, akkor azt egy *sequester*nek kell adni, úgy hogy abból a feleség a rabszolgáival együtt megfelelő ellátást kapjon. A *furiosa* apjának azonban arra is lehetősége van, hogy magának vagy a lányának visszaperelje a hozományt, valamint a lánya helyett válási nyilatkozatot tegyen.¹⁶ Érdekes módon a források nem adják meg a válási nyilatkozat megtételének lehetőségét sem a *furiosanak*, sem a gondnokának, csak az apának.¹⁷

További problémát jelentett, hogy mi történt az apai hatalommal, ha a szülők *furiosussá* váltak. Ha egy apa megőrül, a gyermekei apai hatalom alatt maradnak. Azok a gyermekek is az apa hatalma alá kerülnek, akiket az apa megőrülése előtt nemzett, de csak az elmebetegség kitörése után születtek meg. Ha az elmebeteg apa már a betegség-

ge alatt nemzett egy gyermeket, az is a hatalma alá kerül. Ha a feleség lesz elmebeteg, mind a betegsége kitörése előtt, mind az azután, egy épelméjű apától fogant gyermekek az apa hatalma alá kerülnek. Akkor is az apa hatalma alá születnek a gyermekek, ha fogantatásukkor mindkét szülőjük örült volt. Azt, hogy az apai hatalom minden esetben fennmarad, az is mutatja, hogy ha a gyermek szerez valamit, annak az előnyei az elmebeteg apát illetik meg.¹⁸ A forrás indoklása szerint, ez a szabály azon alapszik, hogy ha egy gyermek római házasságban születik, az apa hatalma alá kerül. Mivel a házasság fennmarad az elmebetegség kitörése ellenére is, így az elmebetegek gyermekei az apjuk *patria potestas*a alá kerülnek.

Kérdés lehet még, hogyan lehet egy elmebeteg rabszolgáját felszabadítani? Mivel *furiosi nulla volunta est*¹⁹ ő maga nem tudja a rabszolgáját felszabadítani. Az *agnat* rokonok közül kikerült gondnoka sem tudja felszabadítani, mert a vagyonekezelés nem terjed ki a felszabadításra. Ezért, ha egy elmebetegnek egy *fideicommissum* alapján fel kell szabadítani egy rabszolgát, az *agnat* rokonok adják oda valakinek, hogy az szabadítsa fel.²⁰ Még a *furiosus* fia sem szabadíthat fel rabszolgát.²¹ Az elmebeteg rabszolgát azonban bármilyen módon fel lehet szabadítani.²²

Különösen érdekes az elmebetegség problémája a dologi jog körében, a birtokszerzésnél, ami *corpore et animo* történik, mivel a *furiosus*nál hiányzik az *animus*. Így egy *furor*, gyámja *auctoritas*a nélkül nem tudja elkezdni a birtoklást, akkor sem ha megérinti a dolgot, mert nem lehet meg rá az akarata, hogy valamit magánál tartson. Ez ahhoz az esethez hasonlít, mikor egy alvó embernek van valami a kezében.²³

Az azonban, valaki birtokot szerez azokon a dolgokon is, amelyek a hatalma alatt álló fiú vagy rabszolga *peculium*ához tartoznak, akkor is ha nem tud róla, mivel a *peculium* adásával ők, mintegy a hatalom gyakorlójának akarásával birtokolnak. Ezért az olyan elmebetegek, akiknek a hatalma alatt egy *peculium*mal rendelkező rabszolga vagy gyermek áll, a *peculium* keretébe tartozó dolgokon birtokot szereznek és el is tudnak birtokolni.²⁴

A birtokát ruházás keretében, ha egy elmebetegnek átad valaki egy dolgot abban a hiszemben, hogy az épelméjű, felhagy a birtoklással akkor is, ha a *furor* nem szerez rajta birtokot. Ekkor ugyanis az átruházó *animusa* arra irányul, hogy felhagyjon a birtoklással.²⁵

Mint a házasságnál a házassági akarattal, a *furor* a birtoklási akarattal sem tud felhagyni. Ezért ha valaki egy havasi legelőt birtokolt, amit télen az *animus* által lehet birtokolni, és megőrült, nem veszt el a legelő birtokát, mert egy *furor* nem tudja a birtokot *animo* megszüntetni.²⁶

Ha valaki elbirtoklófélbe kerül, és megőrül, az előbbi okok miatt befejezi az

⁶ Cicero: De inventione 2, 50, 148

⁷ Iust. Inst. 1, 23,4; Ulpianus D. 26, 5, 8, 3

⁸ Gaius D. 27, 10, 13, pr

⁹ Ulpianus D. 27, 10, 1, 1

¹⁰ Ulpianus D. 27, 10, 4, pr.

¹¹ Tryphonius D. 27, 10, 16, pr

¹² Papinianus D. 27, 10, 14

¹³ Hermogenianus D. 26, 7, 48, pr

¹⁴ PS 2, 19, 6

¹⁵ Papinianus D. 27, 10, 14

¹⁶ Ulpianus D. 24, 3, 22, 8-9

¹⁷ Ulpianus D. 24, 2, 4

¹⁸ Ulpianus D. 1, 6, 8, pr-1

¹⁹ Pomponius D. 50, 17, 40, pr.

²⁰ Pomponius D. 40, 1, 13

²¹ Marcianus D. 40, 2, 10, pr

²² Iavolenus D. 40, 1, 26, pr

²³ Paulus D. 41, 2, 1, 3

²⁴ Paulus D. 41, 2, 1, 5

²⁵ Celsus D. 41, 2, 18, 1

²⁶ Proculus D. 41, 2, 27, pr

Végül kérdéses még a *lucida intervalla*, az elmebeteg világos pillanatainak jogi megítélése. A forrásokban ekkor a *furor* cselekvőképesnek minősül, és eljárhat jogügyletekben.⁵⁰ Kérdéses még, hogy ezekben az időszakokban a *cura furiosi* fennáll továbbra is, vagy megszűnik. Iustinianus szerint, mivel a betegségnek különféle megnyilvánulási formái vannak, van amikor erősebben jelentkezik, máskor tünetmentes, ezért ezekben az egészséges időszakokban a *cura furiosi* továbbra is fennmarad, de az átmenetileg egészséges *furor* teljes cselekvőképességgel rendelkezik, és *curatora* nélkül is eljárhat a jogügyletekben.⁵¹

Ebben az összefoglalásban természetesen nem szerepel az összes forrás, mely az elmebeteg jogi megítélésével foglalkozik, csak azok, amelyekből a legfőbb szabályok kiolvashatók, és átfogó képet nyújtanak a *furorokról* a jogélet minden területén, és ezáltal általános elvek szűrhetők le belőlük.

⁴⁹ Ulpianus D. 4, 8, 9, 1

⁵⁰ I. fent pl. D. 28, 1, 20, 4; Iust. Inst. 2, 12, 1

⁵¹ Iustinianus C. 5, 70, 6

DIÓHÉJBAN AZ ANGOL BÍRÓSÁGI VÉGREHAJTÁSRÓL

KORMOS ERZSÉBET*

Talán nem túlzás azt állítanom, hogy az angolszász jogrendszerbe betekinteni mindig furcsa izgalmat jelent egy közép-európai jogász számára. Mint eljárásjogász jelen cikkemmel az angol polgári eljárásjog egy szűk, de nem jelentéktelen szegletét, a bírósági végrehajtás néhány sajátos angol intézményét kívánom - villanásszerűen - bemutatni. Ugyanakkor már itt elnézést kell kérem a nyájas olvasótól, hogy az angol jogintézmények nevét túlnyomórészt nem próbáltam meg lefordítani, mivel általános tapasztalatom, hogy a fordítások pontatlansága, inadekvátsága sok félreértéshez, sőt tévedéshez vezethet.

A bírósági végrehajtás angol szabályozása részben a common law-ból ered, részben a híres angol méltányosság (equity) intézményéből eredeztethető, és csak részben törvényi alapú. A common law-ból származik az adós vagyontárgyainak lefoglalhatósága és értékesítése, az erre vonatkozó eljárás szabályozása, valamint - másodlagosan - az adós bebörtönzésének lehetősége is. Ezen eljárási rendszert egészítette ki a Court of Chancery eljárása a méltányossági végrehajtás (equitable execution) intézményével, s ezen belül a zárgondnok kirendelésének lehetőségével. A bírósági végrehajtás első jogszabályi rendezésére Angliában csak a XIX.sz-ban került sor.

Nyomatékosan kell ugyanakkor rögzíteni, hogy Angliának egyetlen, egységes polgári eljárásjogi kódexe nincs, és egységes Vht. sem áll a jogkereső közönség rendelkezésére. A bíróságok fokozatai szerint vannak az adott szint előtti eljárás rendjére vonatkozó törvényi szabályok, melyek a végrehajtási eljárás mikéntjét is szabályozzák. (1)

A Supreme Court gyakorlatáról és eljárásáról 1949-ben készült jelentés (2) az akkori (és gyakorlatilag jelenleg is működő) szabályozást kaotikusnak nevezte, amely

* DR. KORMOS ERZSÉBET

adjunktus

Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Eljárásjogi Tanszék

Miskolci Egyetem

3515 Miskolc-Egyetemváros